

CHO'LPONNING "KECHA VA KUNDUZ" ROMANI: QIYOFALAR ORTIDAGI SIRLI QISMATLAR

Bozorova Zulxumor Iloxom qizi

Samarqand davlat pedagogika instituti

Tillar fakulteti o'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi 301- guruh talabasi.

Annotatsiya: Ushbu maqolada adabiyotning yorqin namoyondalaridan biri Abdulhamid Sulaymon o'g'li Cho'lponning "Kecha va Kunduz" romanidagi obrazlar tahlil qilinadi. Obrazlarni tahlil qilish jarayonida Cho'lponning yovuchilik mahoratiga bevosita guvoh bo'lamiz. Asar qahramonlarining sirli taqdiri orqali yozuvchi o'sha davr muhitini tasvirlab beradi.

Kalit so'zlar: "Kecha va kunduz", Razzoq so'fi, Qurvonbibi, Zebiniso, Saltanat, Hamro ena, Akbarali mingboshi, Miryoqub epaqa.

Turkiston aholisining iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy qoloqlik sharoitida yashayotganining asosiy sababini Rossiyaning mustamlakachilik siyosatida ko'rgan Cho'lpon boshqa jadidlar qatori o'z asarlari bilan xalqning madaniy va ma'rifiy saviyasini ko'tarishga kirishgan.

Kecha va kunduz — o'zbek yozuvchisi Abdulhamid Cho'lpon tomonidan yozilgan roman. Bu asarga „O'tkan kunlar asari darajasida“ deb baho berilgan. U o'zbek adabiyotidagi ilk roman-dilogiya bo'lib, ikki kitobdan iborat. Birinchi qismi „Kecha“ 1933-1934-yillarda Moskvada yozilgan. Dastlabki boblari 1935-yilda Toshkentdagi adabiy jurnalning 1-sonida bosilgan, asar 1936-yilda to'liq holda nashr etilgan. Asardagi voqealar ilk bahorda boshlanib, qish chillasida tugaydi. Cho'lpon romaniga „Hamal keldi — amal keldi“ maqolini epigraf qilib olgan{1}.

„Kecha va kunduz“ romanining faqat „Kecha“ qismi mavjud. Olimlarning taxminicha, Cho'lpon „Kunduz“ qismini ham rejalashtirgan yoki yozgan bo'lishi ham mumkin. Dilogiyaning to'liq emasligi olimlarga Cho'lponning maqsadi haqida taxmin qilish imkoniyatini beradi.

Ba'zi olimlar Cho'lpon faqat „Kecha“ni yozgan, „Kunduz“ qismi borligi haqidagi mulohazalar sovet kuzatuvchilarini mamnun qilish uchun aytilgan deyishadi. Boshqalari esa

Cho'lpon „Kunduz“ni ham yozgan, lekin NKVD uni hibsga olishganda asar musodara qilinib, yo'q qilingan deb hisoblashadi [2].

Romanning „kunduz“ deb atalgan ikkinchi qismining taqdiri to'g'risida ma'lumot yo'q. Holbuki „Kecha“ da tasvirlangan voqealarning mantiqiga ko'ra romanning „Kunduz“ qismida Zebining Sibir surgunidan, Miryoqubning esa Qrim safaridan keyingi hayotlari tasvirlanishi lozim edi. Birinchi kitobdagi tasvir etilgan voqea birinchi jahon urushi endigina boshlangan kezlarda O'zbekiston viloyatlarining birida bo'lib o'tadi. Asardagi asosiy g'oya mavjud tuzumni tag — tomiri bilan o'zgartirishdir[3].

„Kecha va Kunduz“ romanida xalq va jamiyat hayotida muhim ahamiyatga molik bo'lgan barcha ziddiyatlar, adibning bor orzulari ifodalangan. Unda mehnatkash xalqning, xususan, xotin-qizlarning og'ir kulfatu, mashaqqatlarga to'liq hayoti jonli voqealar, yorqin obrazlar vositasida ta'sirli va ishonarli tasvirlangan. Asardagi asosiy ijobiy qahramonlardan biri bo'lgan go'zal va xushovoz, sodda va huquqsiz Zebi timsoli fikrimizni dalillaydi. Muallif Zebi taqdirida, Razzoq so'fi va Qurbonbibi taqdirida butun bir xalqning davrga xos fojeali hayotini yaqqol ko'rsatib beradi[4].

Asar o'zining obrazlari ko'pligi bilan ham boshqa asarlardan ajralib turadi. Undagi obrazlarning xilma-xilligi, ularning taqdiri o'quvchini hayratga soladi. Cho'lpon kechada qahramonlar shaxsiyatini ochib berishda realistik tasvirlashdan foydalanadi. Hech qanday bo'yoqlarsiz, ayblarini berkitmay asl holicha tasvirlab bergan. Agar birgina Razzoq so'fi obraziga to'xtaladigan bo'lsak, uning tug'ilgan vaqtidan qanday xarakter egasi bo'lganligini ko'ramiz.

Xotin-xalaj orasida o'zining gapdonligi, hazilkashligi bilan tanilgan Hamro ena chaqaloqqa qarata “ hay mehmon nega homushsiz, kimdan xafa bo'lib tug'ildingiz, kuling, kulimsirang” deganlarining o'ziyoq Razzoq so'fi obrazining qanchalik jiddiy ekanligini, hatto tug'ilganida ham boshqa bolalarga o'xshamaganligini ko'rsatib beradi. Bundan tashqari jadidnamo bir hamshahrining Razzoq so'fini ta'riflashini olaylik, “ ko'rgazmaga qo'yiladurg'on ajoyib maxluqlardan edi” deyishining o'ziyoq Razzoq so'fining butun hayoti davomida kulmasdan har doim bir xil qiyofada, jiddiy yurganligini bizga ochib beradi.

Razzoq so'fi obrazi “o'zidan kattalar gaprsa xo'p-xo'p, o'zidan kichiklar gapirsa chidab tura olmaydigan obraz edi. Bundan ko'rinadiki u faqat eshonlarning gapiga kirgan, biror ishni eshonlar bilan maslahatlashmay qilmas edi. Tom ma'noda eshonlarga sig'ingan obrazdir.

O'sha davr nuqta'i nazari bilan qarasa rlar ayollarini ismini aytib chaqirishmagan, katta qizining ismini aytib chaqirishgan, lekin Razzoq so'fi bu masalada ham boshqalardan ajralib turgan. U xotini Qurvonbibini

Fitna deya chqirganiga asar davomida guvoh bo`lamiz. Uning bunday deishining ham sabablari bor edi. Qurvonbibi erining kayfiyatiga qarab biror masala haqida gap ochardi, agar erining kayfiyati yo`q bo`lsa gapni uzoqdan olib kelar, eriga avval boshqa gaplarni gaprib keyin unga asosiy masalani aytar edi, mana shu vaziyatta Razzoq so`fi Qurvinbibiga qarata fitna, Fitnasan der edi.

Asarda Razzoq so`fining qattiqqo`l ota ekanligiga ham guvoh bo`lamiz. Qizi Zebinisoning Enaxonlarnikiga mehmonga borishiga ruxsat berganida “ovozim bor deb ashulaga zo`r bermasin. Ovozini nomahramlrga eshittirsa rozi emasman” deydi. O`zining mustaqil fikriga ega bo`lmagan, qahri qattiq otaning yolg`iz qizi ustidan qilgan qarorlari bir qizning fojiasiga sabab bo`ladi. O`sha davr ko`zi bilan qaraydigan bo`lsak, butun bir jamiyat shunday bo`lgan, o`qimaganlik, omilik oqibatida qanchadan-qancha ayol qizlarning taqdiri ayanchli kechgan.

Asarda Zebi – go`zallik va noziklik ramzi

Zebi obrazi o`zida nafaqat tashqi go`zallikni, balki ichki dunyoning nozik va ta`sirchanligini ham mujassam etadi. U tabiatan pokiza, mehribon va orif qiz bo`lib, yuragida ezgulik, muhabbat va baxtga intilish bor. Ammo uning go`zalligi va nozikligi unga hayotda og`ir sinovlar olib keladi. U jamiyatdagi johil kishilar tomonidan ezilib, eski tuzumning qurboni bo`ladi.

Cho`lpon Zebi timsoli orqali o`zbek ayollarining an`anaviy jamiyatda qanday ahvolda bo`lganini ko`rsatadi. Ularning hayoti ko`pincha o`z istaklariga bog`liq bo`lmay, ota-onalar yoki jamiyatning talablariga mos ravishda shakllangan. Zebi esa bu an`analarga qarshi chiqa olmaydi, chunki uning hayoti qattiq qoidalarga bog`liq edi.

Zebining taqdiri og`ir va fojeaviydir. Uning hayoti o`zining orzulari va muhabbatiga emas, balki jamiyatning zo`ravon va qattiq tartiblariga bog`liq edi. Zebi o`z baxti uchun kurashmoqchi bo`lsa ham, unga atrof-muhit yo`l qo`ymaydi. Uning sevgan insoni bilan birga bo`lish istagi jamiyat tomonidan rad etiladi, natijada u taqdirning achchiq sinovlariga duch keladi.

Bu obraz orqali Cholpon ayollar huquqsizligining, ularning jamiyatdagi ahvolining achchiq manzarasini chizadi. Zebi o`z hayotini o`zi boshqara olmaydi, u faqat jamiyatning buyruqlari asosida yashashga majbur bo`ladi. Bu esa o`zbek ayollarining haqiqatdagi hayotini aks ettiruvchi fojiali manzara bo`lib ko`rinadi.

Zebi timsoli orqali jamiyat muammolarining ochib berilishi

Zebi obrazi orqali Cholpon nafaqat bir qizning taqdirini, balki butun jamiyatdagi eski va yangi kuchlar o`rtasidagi kurashni ko`rsatadi. Zebi o`zining pokligi va go`zalligi bilan ezgulikni ifodalasa-da, jamiyatning johilligi va adolatsizligi unga og`ir sinovlarni olib keladi.

Bu yerda kecha va kunduz tushunchasi ham o'z aksini topadi. Kecha – bu eski tuzum, zulm va johillik bo'lsa, kunduz – yangi hayot, ilm va ma'rifat timsolidir. Zebi kechaning zulmatida qolib ketgan, u yangi hayotga o'ta olmaydi. Uning orzulari va muhabbati qurbon bo'lishi ham aynan shu kechaning hukmronligi bilan bog'liqdir.

Abdulhamid Cho'lponning "Kecha va kunduz" romanidagi murakkab va ko'p qirrali ayol obrazi bo'lib, o'z eri Saltini yaxshi ko'rsa-da, uning qattiq va sovuq xarakteridan norozi, lekin o'ziga xos uslubi bilan oiladagi og'ir vaziyatda barchani birlashtirishga harakat qiluvchi, ba'zan fitnalarga ham qo'shiladigan, hayotiy va sergak ayol obrazidir.

Xarakteri: U o'z erini sevadi, lekin uning qovoq-qoshini ko'tarib yurishidan aziyat chekadi. U buni bartaraf etishga intiladi.

Har doim "qora bulutlar"ga o'xshagan eri Salti oldida, uni "ochish" uchun harakat qiladi.

"Fitnalikdan, ya'ni makr va firibdan xoli emas" deyiladi, bu uning ichki kurashlari va hayotiy vaziyatga moslashish usulini ko'rsatadi.

Oila a'zolarini bir-biriga yaqinlashtirishda muhim rol o'ynaydi, garchi ba'zi hollarda o'ziga xos usullardan foydalansa ham. U oiladagi ijobiy o'zgarishlarning "onasi" vazifasini bajaradi.

Qisqacha aytganda, Qurvonbibi — bu an'anaviy va modernizatsiya o'rtasida qolgan, oddiy hayotda o'z o'rnini topishga, oilani saqlab qolishga harakat qilayotgan, kuchli va rang-barang ayol obrazidir.

Xulosa qilib aytganda, romanda xalq va jamiyat hayotida muhim ahamiyatga molik bo'lgan barcha ziddiyatlar ifodalangan. Jafokash xalqning, xususan, xitin-qizlarning fojiiyali hayoti tasvirlangan. Qahramonlar taqdirida butun bir xalqning davrga xos fojeali hayoti yaqqol ko'rsatib berilgan. Asarning maqsadi, o'zbek jamiyatidagi milliy g'oyalar, milliy o'zlikni anglash, ma'rifatparvarlik, mustaqillik istagi, inqilobiy kurashlar va O'zbekistonning ijtimoiy-siyosiy hayotini ochib berishdir. Roman, Cho'lponning o'zbek jamiyati uchun yaratgan falsafiy va ijtimoiy-siyosiy asari hisoblanadi. Cholpon «Kecha va Kunduz» romanida Zebi obrazi orqali ayollar hayotining og'irligini, eski jamiyatning zulmini ko'rsatadi. U go'zallik, poklik va mehr-oqibat timsoli bo'lsa-da, taqdir uni ezadi. Zebi timsoli orqali yozuvchi nafaqat bir qizning fojeasini, balki butun bir davrning murakkabligini ifodalagan.

Asarning tugal xulosasi – millat qis-mati.

Asarning eng asosiy g'oyasi – millat faqat ilm va ma'rifat orqali har qanday qiyinchiliklardan qutulishi mumkin. Bu asar bugungi kunda ham dolzarb, agar jamiyat rivojlanishini istasa, ayollarni ilmiy qilish, ularga erkinlik berish va erkaklarni faqat mansab uchun emas, xalq uchun

ishlaydigan qilib tarbiyalash kerak. “Kecha va Kunduz” romani o‘zbek jamiyatining ijtimoiy va madaniy o‘zgarishlarini yoritishda, yosh avlodning o‘zligini anglashdagi kurashini tasvirlashda katta ahamiyatga ega. Bu asar nafaqat badiiy, balki tarixiy va ijtimoiy ahamiyatga ham ega bo‘lib, o‘z davrining ruhiyatini, o‘zgarishlarini va kelajakni tasvirlashda muhim rol o‘ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. “ Cho`lpon asarlarining amerikalik tarjimoni: “Kecha va Kunduz”ning “Kunduz”I yozilmagan”. Daryo.uz
2. “Abdulhamid Cho`lponning “kecha va kunduz”romanidagi ijtimoiy-insoniy munosabatlar lisoniy tahlil obekti sifatida” samxorfil.2023-yil asl nusxasidan.
3. Rahima Shirinova “Kecha va kunduz” romani fransuz tilida ziyo.uz
4. Cho`lponning “kecha va kunduz” romanidan.
5. <https://uz.wikipedia.org>
6. <https://arxiv.uz>